

Stichting Vrienden Lutherse Kerk Groningen

Bulletin 2007, no. 1

Bulletin 2007, no. 1

Jaarverslag en vooruitblik

Het Stichtingsbestuur heeft in het afgelopen jaar zeven keer vergaderd (op 17 februari, 18 april, 15 juni, 25 juli, 14 september, 20 oktober en 8 december). Aansluitend op de bestuursvergadering van 15 juni is er ook een jaarvergadering voor de donateurs gehouden. Uiteraard hadden we niet verwacht dat alle donateurs – dat zijn er inmiddels 63 - zich zouden melden, maar de opkomst viel erg bescheiden uit. Gelukkig waren de aanwezigen zeer betrokken donateurs, zodat er heel wat te bespreken viel, m.n. over de concertreeks. De heer Opten suggereerde onder andere om tijdens een concert met projectie ook een camera te richten op de organist, zodat het publiek hem zou kunnen zien. Deze suggestie zou gerealiseerd worden tijdens het concert van Mattijs de Vreugd van 26 januari jl. De muziek werd begeleid door spectaculaire projecties op het kerkgewelf en een beeldscherm, waarbij de organist vaak in beeld was. De reacties van de bezoekers waren zeer positief. Het openingsconcert van de concertreeks Orgel Anders 2006-2007 was trouwens ter gelegenheid van de 80ste verjaardag van de heer Opten. Saxofonist Gijs Hendriks met zijn band, samen met organist Berry van Berkum, verzorgden een geslaagd en goed bezocht optreden (zie ook het omslag van Bulletin 2006, nr. 2).

Bijna onvermijdelijk ben ik op de concertreeks uitgekomen. Dit blijft per slot van rekening de zichtbaarste activiteit van de Stichting. Hoewel we niet ontevreden mogen zijn over de reeksen 2005/2006 en 2006/2007, is het duidelijk dat we zo langzamerhand tegen de grenzen van onze mogelijkheden zijn aangelopen. De traditionele orgelconcerten – dus alleen orgel solo – werden niet goed bezocht. Kennelijk is de concurrentie op dit punt te groot en moeten we ons concentreren op de component ‘anders’ van de reeks. Het is waar dat de Stichting met deze reeks wel een ‘niche’ in orgelland heeft gevonden. Anderzijds spreekt de diversiteit een wisselend publiek aan, zodat we voor elk concert afzonderlijk flink reclame moeten maken, om op ons nagestreefde bezoekersaantal – zo’n 40 per concert - uit te komen. Misschien is het goed er nog eens op te wijzen, dat de concertreeks een eigen begroting heeft, waarbij we er naar streven ongeveer quitte te spelen. Een tekort van ongeveer € 400 is het absolute maximum, omdat we anders te veel donateursgelden in de concerten moet steken. Niettemin zijn we optimistisch genoeg om ook het komende seizoen met een concertreeks voor de dag te komen. We hopen dat de diversiteit en de kwaliteit enigszins in balans zullen zijn met de inkomsten uit de kaartverkoop en de subsidies. Wat dat laatste betreft: uiteraard kunnen deze concerten niet zonder subsidies worden gerealiseerd. We zijn daarom ook dit jaar weer zeer erkentelijk jegens de overheden en andere instanties die ons financieel hebben gesteund; meer dan 60 % van de begroting bestaat immers uit subsidies en sponsorgelden.

Ook uw donaties blijven onmisbaar! We proberen echter zo veel mogelijk uw donaties te besteden aan andere activiteiten, die dienen tot “de ondersteuning van onderhoud, herstel, verbetering, exploitatie en beheer van het gebouwencomplex der Evangelisch-Lutherse Gemeente te Groningen aan de Haddingestraat 23, één en ander in de meest ruime zin van het -woord” (zoals het in de oprichtingsstatuten heet). Zo blijven we doorgaan met het uitbrengen van Bulletins, waarin we u op de hoogte zullen houden van allerlei wetenswaardigheden over de Lutherse kerk in Groningen, zijn geschiedenis en inrichting. Ook dit nummer heeft wat dat betreft weer iets interessants te bieden. In de nabije toekomst zullen we ook een actie starten voor de reparatie van de inmiddels historische stoelen in de kerkfoyer, de Lutherzaal en de kerkenraadskamer. 10 jaar na de kerkrestauratie (en inmiddels al weer meer dan 15 jaar na de Lutherzaalrestauratie) zijn deze stoelen al weer toe aan herstel.

In eerdere Bulletins hebben we bericht over de 18de-eeuwse kroonluchter uit de Lutherse kerk, die op dit moment in de kunsthandel is. In samenwerking met de Stichting Oude Groninger Kerken is er inmiddels een stichting opgericht, die als belangrijkste taakstelling het verwerven van

het kostbare stuk heeft. In hoeverre er binnenkort een inzamelingsactie kan worden opgezet – waarbij onze Stichting een belangrijke taak voor zich ziet weggelegd – hangt af van de uitkomst van onderhandelingen met de huidige eigenaar. Uit deze formulering begrijpt u wel, dat deze onderhandelingen nog niet zo voorspoedig verlopen ...

Hoe dan ook zal het bestuur ook in de toekomst allerlei nieuwe initiatieven ontwikkelen. Gelukkig hebben we inmiddels menskracht genoeg. Sinds december 2006 heeft Date Jan Jongsma de functies PR en sponsoring van Reinier Fleurke overgenomen. En een gunstige uitkomst van de algemene donateursvergadering van 15 juni 2006 was verder dat Jan Wilzing als algemeen lid tot het bestuur is toegetreden. Beiden hebben zich in Bulletin 2006, nr. 2 aan u voorgesteld. Een paar maanden geleden heeft Elisabeth Böhmig de functie PR en sponsoring overgenomen van Date Jan. Hij is sinds kort penningmeester. Dick Jager moest wegens ziekte ons helaas verlaten. Binnenkort hopen we nog een lid te verwelkomen, zodat het bestuur op een oneven aantal uitkomt, zoals dat volgens de statuten ook hoort.

Namens het bestuur,
Victor M. Schmidt
voorzitter

Concertserie “Orgel Anders” 2007/2008

Voor het vierde jaar op rij organiseert de Stichting Vrienden Lutherse Kerk te Groningen een serie “Orgel Anders” concerten. De opzet hiervan komt nog steeds voort uit een aantal overwegingen, te weten:

- Het orgel als instrument in het algemeen bij een breder publiek onder de aandacht brengen.
- De Lutherse kerk en haar gerestaureerde klassiek-romantische orgel in het bijzonder onder de aandacht brengen.
- Het doorbreken van het traditionele genre orgelconcerten in Groningen (Stad en ommeland). Denk dus bijvoorbeeld ook aan jazz en geïmproviseerde muziek, maar ook aan concerten in combinatie met andere kunstvormen.
- Jong muzikaal talent een kans te geven.

Het huidige seizoen bevat de volgende concerten:

<i>vrijdag 31 augustus</i>	orgel & cello, Tymen Jan Bronda & Sietse-Jan Weijenberg (cello) programma met werken van Schumann, Bruch en Brahms
<i>vrijdag 28 september</i>	trio Windstreken: Sebastiaan van Delft (orgel), Pieter de Mast (sopraansax) & fluiten, Sandip Bhattacharya (tabla & zang) thema: bijzondere jazz met een Oosters tintje
<i>vrijdag 26 oktober</i>	orgel & koor, kamerkoor Dualis o.l.v. G.G.J. van Beijeren, Erwin Wiersinga (orgel) thema: ‘Noorderlicht’ met componisten als Kreek, Pärt en Sisask
<i>vrijdag 23 november</i>	orgel & sopraan: Natascha Reich & Maaïke de Wind (sopraan) thema: ‘Gesänge der Mechthild von Magdeburg’
<i>vrijdag 25 januari 2008</i>	concert populair: Klaas Jan Mulder met werken van Boëllmann, Rheinberger en Mendelssohn
<i>vrijdag 22 februari 2008</i>	orgel & film, Gijs van Schoonhoven (orgel) film: zwiigende film Der letzte Mann van F.W. Murnau (1924)
<i>vrijdag 28 maart 2008</i>	orgel & dans, Aart Bergwerff (organist Lutherse kerk Den Haag) m.m.v. Art’s Dance o.l.v. Lonneke van Leth (choreograaf) muziek van Bach, Böhm, Alain en Lefébure-Wély

Het karakter van het ‘Lutherse’ orgel, met zijn bijzondere laat negentiende-eeuwse klank, dwingt de concertgever tot specifieke orgelmuziek en eventueel andere kunsten eromheen die in Groningen niet eerder of al heel lang geleden te horen (of te zien) zijn geweest. Het instrument staat op de lijst van Rijksmonumenten en werd geconstrueerd door de Groninger orgelbouwers Cornelis Aldegundis en Antonius van Oeckelen. Het mag met recht een mooi stuk erfgoed van de Groninger orgelcultuur worden genoemd (voor meer informatie over het instrument zie ook: www.svlk.nl/orgel). In de stad en provincie Groningen zijn er tot nu toe voornamelijk traditionele orgelseries geweest. Wij hopen echter wederom met de volgende “Orgel Anders” serie een breder publiek te trekken dan alleen orgelliefhebbers: jong en oud, gewone muzikkliefhebbers maar ook professionals. In steeds meer grote Nederlandse steden zien we dit genre concerten

verschijnen. Een prachtig voorbeeld van andersoortige concerten is de vorig jaar gestarte serie 'Orgelpark' Amsterdam.

In het komende seizoen combineren we dus orgel met dans, orgel met film, orgel met zang en orgel met bijzondere instrumenten als tabla en saxofoon. Bijzonder is dit seizoen voor ons de primeur 'orgel & dans' op vrijdag 28 maart van volgend jaar. De Lutherse Kerk met haar mooie houten vloer en galerij opstelling (qua zitplaatsen) is een prachtig theater voor deze vorm van kunst. Als gastkoor is dit jaar kamerkoor Dualis uitgenodigd. Dualis kenmerkt zich door jonge geïnspireerde zangers van hoog niveau. Een gewaagd Scandinavisch programma met voor Groningen relatief onbekende koor- en orgelmuziek moet wel een prachtig resultaat opleveren. Met wederom een van de beste koren uit Noord-Nederland hopen we het hoge uitvoeringsniveau van onze serie te continueren. Niet alleen het koor doet van zich spreken, maar ook de aan de weg timmerende jonge dirigent: Geert-Jan van Beijeren. Om het eigentijdse element te versterken hebben we er opnieuw voor gekozen een aantal jonge uitvoerende musici te betrekken bij de concerten. We willen niet alleen deze musici de gelegenheid bieden zich te presenteren aan het publiek, maar we proberen op deze manier ook een frisse kijk op het instrument en zijn muziek te stimuleren.

Stedelijke samenwerking is er dit jaar wederom op het gebied van de programmaboekjes. Alle vijf organiserende stadse orgelcommissies brengen gezamenlijk een programmaboekje uit over het seizoen 2007/2008. Hierin staan alle programma's van de orgelconcerten die dit jaar in de stad worden georganiseerd. U kunt het boekje voor € 2 aanschaffen bij het eerste concert dat u bezoekt, maar ook in de foyer van de Lutherse kerk ligt het te koop.

De concerten beginnen alle om 20.15 uur en nemen - inclusief pauze - gemiddeld anderhalf uur in beslag. Alle concerten, met uitzondering van het eerste, staan gepland op de *vierde* vrijdag van de maand. We hebben besloten dit jaar de entreprijzen te verhogen naar € 9 / € 7 (korting donateurs, studenten, 65+, en kinderen tot 12 jr). Het advies van een aantal subsidiënten (en uiteraard de penningmeester) gaf mede de doorslag twee euro hoger te zitten dan de 'normale' orgelconcerten in Stad en ommeland. Maar we bieden dan ook meer dan orgel alleen...

Tymen Jan Bronda (cantor-organist Lutherse Gemeente)

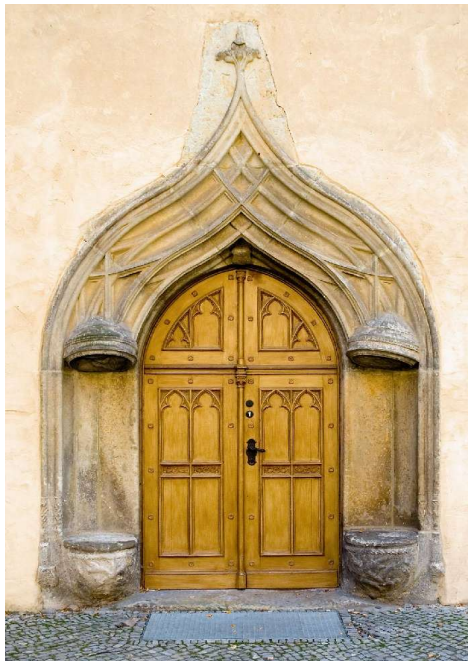
Restauratie van het raam met de Lutherroos

De cantatedienst van 14 januari dit jaar markeerde het officiële einde van de restauratie van het ronde venster aan de oostzijde van de Lutherse kerk. Alvorens op deze restauratie in te gaan, is het nuttig eerst iets te zeggen over de afbeelding: de zogenaamde Lutherroos. Deze roos is misschien wel de bekendste Lutherse voorstelling die er bestaat. Zij was door Luther zelf bedacht

afbeelding 1: de lutherroos

Erinnerung gäbe, daß der Glaube an den Gekreuzigten uns selig machet. Denn so man von Herzen gläubt, wird man gerecht. Ob's nu wohl ein schwarz Kreuz ist, mortificiret und soll auch wehe tun, noch läßt es das Herz in seiner Farbe, verderbt die Natur nicht, das ist, es tötet nicht, sondern behält lebendig. Iustus enim fide vivet, sed fide crucixi [De rechtvaardige zal door het

afbeelding 2: het portaal van Luthers huis in Wittenberg

het Katharinaportaal, zo genoemd naar Luthers vrouw, Katharina von Bora (afb. 1-2).

als zinnebeeld van zijn theologische opvattingen. De symboliek ervan heeft hij uitgelegd in een brief van 8 juli 1530 aan Lazarus Spengler. In het midden van een hart met zijn natuurlijke kleur – rood dus - staat een zwart kruis ten teken dat het geloof aan de gekruisigde Christus zalig maakt. Hoewel het kruis zwart is als teken van de dood, tast het de natuurlijk kleur van het hart niet aan maar houdt die juist levend. Het hart is omgeven door een witte roos als symbool van vreugde, vrede en troost van het geloof. De roos staat in een blauw veld als aanduiding van de hoop op de hemelse zaligheid. Het geheel wordt gevat door een gouden ring, die aangeeft dat die zaligheid eeuwig is en zo kostbaar als goud. De tekst van Luthers brief luidt letterlijk:

Das erst sollt ein Kreuz sein, schwarz im Herzen, das seine natürliche Farbe hätte, damit ich mir selbs Erinnerung gäbe, daß der Glaube an den Gekreuzigten uns selig machet. Denn so man von Herzen gläubt, wird man gerecht. Ob's nu wohl ein schwarz Kreuz ist, mortificiret und soll auch wehe tun, noch läßt es das Herz in seiner Farbe, verderbt die Natur nicht, das ist, es tötet nicht, sondern behält lebendig. Iustus enim fide vivet, sed fide crucixi [De rechtvaardige zal door het geloof leven (Rom. 1, 17), maar door het geloof in de gekruisigde]. Solch Herz aber soll mitten in einer weißen Rosen stehen, anzuzeigen, daß der Glaube Freude, Trost und Friede gibt und kurz [d.w.z. regelrecht] in eine weiße fröhliche Rosen setzt, nicht wie die Welt Fried und Freude gibt, darumb soll die Rose weiß und nicht rot sein; denn weiße Farbe ist der Geister und aller Engel Farbe. Solche Rose stehet im himmelfarben Felde, daß solche Freude im Geist und Glauben ein Anfang ist der himmlischen Freude zukunftig, itzt wohl schon drinnen begriffen und durch Hoffnung gefasset, aber noch nicht offenbar. Und in solch Feld einen gulden Ring, daß solch Seligkeit im Himmel ewig währet und kein Ende hat und auch köstlich über alle Freude und Güter, wie das Gold das höhest, köstlichst Erz ist.¹

De roos was oorspronkelijk ontworpen voor Luthers zegelring, maar de afbeelding vond al spoedig een grote verspreiding en werd bijvoorbeeld in veel van zijn publicaties afgedrukt. Ook vond het een plaats aan zijn huis in Wittenberg. De roos is aangebracht onder de twee baldakijnen links en rechts van de deuropening van

¹ D. Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe. Briefwechsel, V, Weimar 1934, p. 445.

Het raam in de Lutherse kerk was oorspronkelijk in 1920 gereedgekomen.² Eind 1918 vond de ‘commissie van 30’ – een commissie in het leven geroepen ter verfraaiing van het kerkgebouw – in Ds. Schade van Westrum de promotor haar werk door te zetten. (In 1917 zorgde deze commissie voor de twee ramen ter weerszijden van de preekstoel) Een verloting werd georganiseerd met als eindbedrag een dusdanige hoeveelheid geld waarmee de financiering van een nieuw gebrandschilderd raam kon worden bewerkstelligd.

afbeelding 3: Broekhuizen met de nieuw gemaakte Lutherroos

van mejuffrouw Nita Tiessens en orgelspel van de pas in dienst getreden organist de heer Carel Opten. (vader van dhr. A.J. Opten, zojuist genoemd in het jaarverslag).

afbeelding 4: de glazenier met een van de trapeziumvormige delen van het venster

Op Hervormingsdag in 1920 (destijds 1 november) aanvaardde Ds. Schade van Westrum namens de kerkenraad der Evangelisch-Lutherse Gemeente Groningen het geschenk van de gemeente in een feestelijke dienst, opgeluisterd door vioolspel

Het raam dat zo feestelijk in gebruik was genomen had een paar zwakke plekken. Zo was het bijvoorbeeld niet goed gebrandschilderd, waardoor de verf in de loop van de jaren was verdwenen. Bovendien waren de panelen van het raam verkeerd geplaatst, met het gebrandschilderde deel naar buiten. Door dit mankement was het raam buitengewoon vatbaar voor weer en wind. Dat heeft het proces van vervaging versneld en van de afbeeldingen erop was dan ook niet veel meer te zien.

Voor de exploitatiestichting van de Lutherse kerk was dat de aanleiding om aan glazenier Peter Broekhuizen (woonde tot voor kort tegenover de Lutherse kerk) de opdracht te verstrekken om het raam in de oude staat terug te brengen. Toen hij het raam onder ogen kreeg was het voor de glazenier snel duidelijk dat een restauratie daarvan niet tot de mogelijkheden behoorde. Het raam was in te slechte staat om nog te kunnen worden hersteld en het oude glas kon niet opnieuw gebrandschilderd

² J.J. Jans, *Grepen uit de geschiedenis van de Evangelisch-Lutherse Gemeente te Groningen*, Groningen 1982, p. 65-66.

worden. De exploitatiestichting gaf Broekhuizen toestemming om een heel nieuw raam te maken, maar dat moest wel gelijk zijn aan het oude.

afbeelding 5: het oude raam

Deze opdracht was niet eenvoudig uit te voeren omdat van de panelen geen bouwtekeningen bestonden. Broekhuizen is er echter in geslaagd om met behulp van verfstelen en vage contouren die op de oude panelen nog aanwezig waren, de vorm van de afbeeldingen en de kleuren daarvan te reconstrueren. Met behulp van zijn eigen reconstructie heeft de glazenier een compleet nieuw raam gemaakt.

Dat raam bestaat, net als zijn oude voorganger, uit zeven grote panelen die elk weer uit talloze kleinere ruitjes zijn opgebouwd. Het midden wordt gevormd door een rond paneel met de lutherroos.

Daar omheen staan zes trapezium - vormige panelen met gebrandschilderde motieven. In

kleine stappen werd het raam weer opgebouwd. Eerst werden de contouren van de afbeeldingen op het glas aangebracht en in het glas gebrand. Daarna werden de diverse details aangebracht, gekleurd en ingebrand en ten slotte werden de verschillende onderdelen met loodstrips in elkaar

gezet. Van het eindresultaat kunt u een afbeelding zien op de voorpagina. Zo kon het nieuwe raam tenslotte worden geplaatst op de plek van het oude en zo is een stukje van de Lutherse kerk in ere hersteld.

afbeelding 6: het raamwerk wordt gerestaureerd

Tymen Jan Bronda
Date Jan Jongsma
Victor M. Schmidt

De **Stichting Vrienden Lutherse Kerk Groningen** heeft als doel de ondersteuning van het instandhouden van het lutherse gebouwencomplex aan de Haddingestraat 23 te Groningen. Donateurs die minimaal € 15,- of meer per jaar bijdragen, ontvangen dit bulletin gratis.

Losse nummers zijn verkrijgbaar voor € 1,50

Aanmeldingen als donateur zenden aan:
Stichting Vrienden Lutherse Kerk Groningen
secretariaat: Haddingestraat 19a
9711 KB GRONINGEN

Postbank 2808331 Groningen
website: www.svlk.nl
email: info@svlk.nl

Colofon

Redactie:
Tymen Jan Bronda
Date Jan Jongsma
Victor M. Schmidt

Uitgave van de SVLK te Groningen

©2007 SVLK Groningen